

Rainer Riesner

LADA S GENEZARETSKOGA JEZERA

Otkriće i konzerviranje

Genezaretsko je jezero g. 1986. poslije tri sušne godine doseglo najniži vodostaj od osnutka države Izrael. Ono što je za izmučenu zemlju značilo problem preživljavanja, za biblijsku se arheologiju pokazalo sretnim slučajem. Juval Luftan i njegov brat Moše iz kibuca Nof Ginnosar u siječnju ove godine otkrili su u glibu obale jezera jednu lađu. Njegov detektor metala reagirao je na novac iz helenističkoga doba. U međuvremenu je pronađeno još mnogo drugih dijelova drva koji očitopripadaju drugim dvjema lađama.

Kibuc leži na sjeverozapadnoj obali jezera u dolini Ginnosar nekako na pola puta između Tiberijade (Iv 6,1,23; 21,1) i Kafarnauma.¹ Genezaretska ravnica, o čijoj je plodnosti sanjario već Josip Flavije (Židovski rat III, 516–521), i istoimeno mjesto na njezinu sjevernom kraju² spominje se u evanđeljima. Pri pokušaju plovidbe u Betsaidu (Mk 6,45)³ lađa s Isusom i učenicima otjerana je protivnim vjetrom (Mk 6,48; Mt 14,24) u pravcu jugoistoka.⁴ Poslije pristajanja u Genezaretu (Mk 6,53; Mt 14,34) sleglo se veliko mnoštvo naroda onoga kraja (Mk 6,55 sl.; Mt 14,35).

Konzerviranje pronađene lađe kod Nof Ginnosar stavilo je arheologe pred skoro nesavladive poteškoće, budući da dio vode nadmašuje težinu drveta za preko šest puta. Kako se zbog jakih kiša i otapanja snijega na brdu Hermonu površina jezera naglo popela, zaprijetilo je onemogućavanje podizanja. Rad za koji bi se rado žrtvovala godina dana morao je biti ovladan za tri dana. Brzini je pridonijelo

1. Izvrstan sažetak dosadašnjih iskapanja donosi S. Loffreda, *Rediscovering Capernaum*. Jerusalem 1985.

2. Starozavjetni Kinnereth (Još 19,35) ležao je na Tell el-Oreme blizu Tagge. U helenističko doba naseobina je bila premještena na ravnicu južno od brežuljka. Usp. V. Fritz, *Kinnereth und Ginnosar ZDPV 94(1978), 32–45 (44)*; U. Hübner, *Die 3. Grabungskampagne 1984 na Tell el – Oreme am See Gennesareth, HIL 117/2-3(1985), 11-19 (16)*. Moderni kibuc Ginnosar leži još oko 3 km dalje južno u sredini obalne ravnine.

3. Usp. B. Pixner, *Searching for the New Testament Site of Bethsaida*. Ba 48 (1985), 207-216.

4. Usp. C. P. Thiele, *Die älteste Evangelien-Handschrift? Das Markus-fragment von Qumran und die Anfänge der schriftlichen Überlieferung des Neuen Testaments*. Wuppertal 1986, 75 sl., bilj. 44 (prema Bargil Pixner).

i to što je, suprotno namjeri arheologa, u međuvremenu o nalazu bio obaviješten tisak. Kako je vrijeme sililo, preko američkoga poslanstva u Tel Avivu zatražen je specijalist za podmorsku arheologiju Richard Steffy iz Teksasa. On je trebao lađu tako izmjeriti i nacrtati, da bi rekonstrukcija bila moguća i onda kad bi kod konzerviranja došlo do oštećenja. Steffy je utvrdio da je lađa dimenzija 8 puta 3 metra, (što je za jezero sasvim dobar primjerak), začuđujuće dobro sačuvana. Prema Shelley-u Wachsmann-u s podmorskoga odjela izraelskoga „Department of Antiquities”, nalaz znači „orijaški korak naprijed u našoj spoznaji antiknog brodarstva”.⁵

Nakon upornoga i strpljivoga rada, lađa je početkom ožujka konzervirana bez oštećenja. Utopljena u pjenušavi materijal da se izbjegne trešnja, doplavljena je u kibuc preko jezera. Tu su je digli i postavili u jednu ogromnu kadu. U međuvremenu je oslobođena od ovoja a jedna kemijska otopina je trebala malo-pomalo upiti vodu i očvrsniti drvo tako da postane stabilno. Radove na konzerviranju vodi Orna Cohen s hebrejskoga sveučilišta u Jeruzalemu. Za tu kemijsku obradu računa se da je potrebno oko sedam godina. Ipak na temelju iskustava s drugim nalazima (tako npr. onim kod borbenoga broda „Mary Rose” Henrika VIII. u Engleskoj), smijemo se nadati, da će se lađa moći pregledati i za kraće vrijeme.

Starost lađe

Netom se saznalo za nalaz, tisak je oglasio senzacionalne vijesti prema kojima se ne bi radilo ni o čem drugom, nego o Isusovoj lađi. No, evanđelja nas nigdje ne uvjeravaju da je sam Isus imao neku lađu ili da je putovao uvijek u istom plovilu nekoga drugog vlasnika. Ako je već normalni čitalac Biblije kimnuo glavom, kudikamo još više ozbiljni arheolozi. Morala se već pronaći tvrtka „Petar and Co”. . . No, i tako nalaz ostaje dovoljno senzacionalnim, budući da do sada nismo znali ni za točnije literarne opise ni za umjetničke prikaze ili čak za arheološke ostatke lađa. U Izraelu su uopće pronađeni samo jedanput dijelovi broda iz antike. U prosincu g. 1984. otkrili su na sredozemnoj obali kod kibuca Hachotrim ruševine jednoga trgovačkoga broda koji jamačno potječe iz bizantinskoga doba.⁶

Upravo kao i kod ostalih spektakularnih arheoloških nalaza, i kod lađe s Genezaretskoga jezera detalji su u tisku prepričavani veoma nepotpuno.⁷ Spomenuti je novac nađen izvan lađe, isto tako i jedan lonac za kuhanje iz 1. st. pr. Kr. u blizini pramca. Jedna uljena lapma iz 5. st. pr. Kr. ležala je zacijelo u području krme. Kako ona nije direktno počivala na drvetu, nego od njega bila odvojena jednim slojem pijeska, glinena lampa je tek naknadno naplavljena. Kako metoda

5. Jerusalem Post, International Edition 1. 3. 1986, 7.

6. Usp. S. Wachsmann-K. Raveh, Hachotrim Coast-Shipreck, u Excavations and Surveys in Israel 1984, sv. 3, Jerusalem 1985, 37.

7. Moje se osobne informacije oslanjaju pored detaljnih izvještaja na arheološki ozbiljnu „Jerusalem Post” na dva pregledanja mjesta 13. i 14. ožujka 1986. Kod drugog posjeta mogao sam skupa s docentom Bargilom Pixner OSB, Tabgha, voditi razgovor sa Shelley-om Wachsmann.

C-14 gledom na njezinu točnost podliježe sve većim sumnjama, za preciznije datiranje ostaje prije svega upoređivanje strukture te lađe s drugim poznatim lađama iz antike. Oprezno se navodi u sadašnjem trenutku raspon između 1. st. pr. Kr. i početka 2. st. po Kr. Lađa ne pokazuje nipošto znakove rušenja pa stoga jedva da se može raditi o nekoj od onih židovskih lađa koje su na bijegu iz Magdale—Tariheje,⁸ zavičajnoga grada Marije Magdalene,⁹ bile potopljene od rimskih splavi (Židovski rat III, 522–531). Izgleda da je lađa nađena onako kao što je bila pristala na žalo prije oko dvije tisuće godina.

Nalaz i evanđelja

Za čitatelje Novoga zavjeta posebno je zanimljivo da pronađena lađa ima jasno izraženu krmu. U izvještaju o oluji na jezeru (Mt 8,23–27; Mk 4,35–41; Lk 8,22–25) zajedničkoj sinopticima, samo Marko pruža poblizi podatak o Isusovu spavanju: „On (Isus) je pak spavao na krmu lađe na jastuku” (Mk 4,38a). Ukazivanje na Isusovo spavanje ima i literarnu funkciju da ukaže na Joninu pripovijest.¹⁰ Kao prorok (Jona 1,5) Isus spava kad se digla oluja, ali on ne bježi pred Božjim nalogom nego odmah nakon toga polazi kao izgonitelj đavola u pogansku zemlju (Mt 8,28–34; Mk 5,1–20; Lk 8,26–39). Pod „zemljom Gerase-na” (Mk 5,1; Lk 8,26), odnosno „Gadarena” (Mt 8,28) misli se na područje južno od Vadi Semah na istočnoj obali jezera, gdje je počinjao teritorij poganskoga grada Hiposa u Dekapolisu (usp. Mk 5,14–20).¹¹ Jedna stara mjesna predaja¹² koju možemo arheološki slijediti natrag sve do prelaza 4. na 5. st. po Kristu¹³ lokalizira to zbivanje kod El-kursi neposredno na uvoru Vadi-ja u jezero. Ako je dakle kod Marka 4,38a vjerojatan starozavjetni odjek, time nije isključeno da iza te pojedinosti stoji i konkretno naziranje. Neki istraživači prihvaćaju upravo tu sjećanje očevidaca.¹⁴ Martin Hengel¹⁵ pokazao je u više priloga da poslije kao i prije mnogo govori u prilog otmu, da u drugom evanđelisti gledamo Petrova pratioca Marka (Dj 12,12; 1 Pt 5,13) kao što je to činila starocrkvena tradicija barem

8. Kratak izvještaj o tamošnjim iskapanjima kod F. Manns, *Magdala, Le Monde de la Bible* 38(1985), 43 sl.

9. Mt 27,56; Mk 15,40/47, usp. Lk 8,2; Iv 19,25; Mt 28,1; Mk 16,1; usp. Lk 24,10; Iv 20,1,18.

10. L. Goppelt, *Typos. Die typologische Deutung des Alten Testaments im Neuen. Darmstadt 1966*², 84 sl.

11. Usp. G. Schmitt, *Topographische Probleme bei Josephus, ZDPV* 91(1975), 50–68 (59–68).

12. Svjedočanstva predaje kod D. Baldi, *Enchiridion Locorum Sanctorum, Jerusalem 1982*³, 309–313.

13. Usp. Tsiferis, *The Excavation of Kursi – Gergesa, Jerusalem 1983*.

14. Tako V. Taylor, *The Gospel according to St Mark, London 1966*², 275; F. Bassin, *L'evangile de Marc, Vaux 1984*, 139.

15. *Zur urchristlichen Geschichtsschreibung, Stuttgart 1979*, 79 sl.; *Probleme des Markusevangeliums*, u P. Stuhlamacher, *Das Evangelium und die Evangelien, WUNT I/28, Tübingen 1983*, 221–265 (242–257); *Entstehungszeit und Situation des Markusevangeliums*, u H. Gancik, *Markus-Philologie, WUNT I/33, Tübingen 1984*, 1–45.

od Papije iz Hijerapolisa (HE III 39,15) na početku 2. st. po Kristu. Čak ako bi se kod Marka 4,38a radilo o nekoj čisto literarnoj crti, mogla bi još uvijek biti vidljiva zgodna predodžba jednoga palestinskog autora. Za krmu kod Marka 4,38a stoji grčka riječ „prymna” (npr. Dj 27,29.41), koja je inače posvjedočena za brodove na pučini.¹⁶ Pod jastukom (proskefálaion) se misli na sjedači jastuk brodarara, moguće posebno na ono kormilarevo.¹⁷ Možda način gradnje pronađene lađe objašnjava te govorne posebnosti. Krma je bila prekrivena platformom, na kojoj je stajao neki veslač ili kormilar. Zornom biva jedna takva konstrukcija kod lađa što ih pokazuje mozaična karta iz druge polovine 6. st. na Mrtvom moru.¹⁸

Detalj mozaične karte Matabe iz 6. st. s dvije lađe na Mrtvom moru.

Pomislilo se da Isus stoga nije ništa opazio o valovima što su prodirali preko u lađu (Mk 4,37.38b), jer je zadnji dio lađe „nešto povišen” i od vode što je prodirala očito još ostao pošteđen.¹⁹ Još bismo bolje razumjeli tu pojedinost, da je Isus spavao u malenom prostoru poput sobice na krmu lađe pod platformom. Kako u grčkom tekstu od Marka 4,38a ne stoji kako bi bilo očekivati: *epi tē*

16. Usp. R. Pesch, *Das Markusevangelium I*, HThK II/1, Freiburg 1984⁴, 271.

17. Nav. mj. bilj. 16. Usp. M. J. Lagrange, *Évangile selon Saint Marc*, Paris 1929, 123.

18. Otisak na kraju ovoga članka.

19. J. Gnllka, *Das Evangelium nach Markus I*, EKK II/1, Zürich itd. 1978, 195. Slično W. Grundmann, *Das Evangelium nach Markus I*, ThHK 2, Berlin 1977⁷, 138.

prymnê = „na krmi”,²⁰ nego – en tê *prymnê*, mora se pravo prevesti – On je spavao na krmi na jastuku.²¹ Je li to jedino moguće rješenje, o tome mora odlučiti konačna rekonstrukcija lađe.

U svakom slučaju, dobro zaključuje Shelley Wachsmann: „Konstrukcija lađe nije se u antiki brzo mijenjala. Smatram da se svako buduće slikovito prikazivanje Isusa u lađi sa svojim učenicima mora temeljiti na ovoj lađi.”²²

Rainer Riesner, *Das Boot vom See Gennesaret*, u
Bibel und Kirche 41(1986), 135–138.
Preveo o. Franjo C a r e v

PRIMLJENE KNJIGE

Knjižnica „U pravi trenutak”, 54400 ĐAKOVO, pp. 62 nudi slijedeća izdanja:

1. C h r i s t a M e v e s, NAŠ ŽIVOT SE MORA IZMIJENITI. Sreća u duševnom zdravlju, Đakovo 1986. Moderni čovjek često želi zaobići zakone duševnog rasta u čovjeku i time prouzročuje teške posljedice. Knjiga upozorava na pogreške i preporučuje ispravan put. Format: 12 x 19 cm, obujam 128 str., cijena 700 din.

2. C h r i s t a M e v e s, PRIPOVIJEDATI I ODGAJATI. Bajke i dječja psiha. Kako i koliko pričanje bajki utječe na pozitivni duševni razvoj djeteta. Cijena 600 din.

3. Kard. N i k o l a W i s e m a n, FABIOLA. Crkva u katakombama. Prvi veliki roman o kršćanskim mučenicima. Izvorno napisan na engleskom jeziku 1854. g. a ovo je drugo hrvatsko izdanje. Format: 15 x 21 cm, obujam 312 str., cijena: 2000 meki uvez, 2500 tvrdi uvez.

S t a n k o R o m a c, SMISAO I ISKUSTVO. Razmišljanja u liturgijskoj godini A, Zagreb 1986. Format: 15,5 x 22,5 cm, obujam 404 str., cijena 3500 din. Narudžbe kod izdavača: Samostan Gospe od Zdravlja, 58000 SPLIT, Trg Gaje Bulata 3.

20. Dokazi kod H. G. Liddell – R. Scott – H. S. Jones, *A Greek – English Lexicon*, Oxford 1968, 1542b.

21. *Jerusalem Bible* (hrsg. D. Arenhoevel – A. Deissler – A. Vögtle, Freiburg 1972⁴, 1424.

22. *Jerusalem Post*, International Edition 8. 3. 1986, 9.